

Wat schuilt er achter de behangschilderingen van Aede Luitjens?

Dit artikel verscheen in het oktobernummer 2021 van 't Staververs Krantsie. Achter dit artikel zijn naderhand bijlagen gevoegd.

Inleiding

Regelmatig komen bij de studiegroep Oud Staveren berichten binnen naar aanleiding van een bezoek aan onze website.

Zo komt het voor dat iemand contact opneemt om wat nadere informatie uit te wisselen of om een specifieke vraag te stellen. In dit geval kwam Joost Visser uit Almere met een vraag over een bepaald huisje dat is afgebeeld op de beschilderde wanden die vanaf ca 1965 in het Fries Scheepvaartmuseum in Sneek zijn te zien.

Het bewuste werkstuk (beschilderd behangweefsel) bestaat uit verschillende panelen, waarvan er één de oude haven van Staveren aan het einde van de 18e eeuw voor stelt.

Als Aede Lützens signeerde hij het werkstuk, maar zijn echte naam is eigenlijk Luitjen Ædes Verwer (Woudsend 1770 - 1832).

Luitjen heeft de panelen rond 1791 in opdracht van het echtpaar Wyger Annes Visser en Wytske Michiels Tromp gemaakt voor hun in 1783 gebouwde boerderij in Ypecolsga. De boerderij kreeg toen de naam "Arbeid en Moeite".

Van de schilder is geen andere werkstuk bekend en het bijzondere is dat men tot ca 1973 dacht dat hij de haven van De Lemmer, in plaats van Staveren, had afgebeeld. Als de voorstelling destijds vergeleken was met een tekening van Jan Bulthuis uit ca 1790, zou de gelijkenis met Staveren direct zijn opgevallen. Dit misverstand leverde in ieder geval een aantal artikelen op.

Wytske Michiels Tromp was een dochter van Michiel Hylkes Tromp en Beeu Jelles Hollander. De Trompen hadden destijds een bloeiende scheepswerf met aanverwante bedrijven in Woudsend.

Stamboom Visser

Joost Visser werkt momenteel aan de samenstelling van de stamboom van zijn familie Visser uit Woudsend. Daarin komen onder meer de volgende personen voor die in dit verhaal een rol spelen. Wyger Annes Visser was de oudste zoon van de palinghandelaar Anne Wygers en Corneliske Ykes. Wyger, was scheepsbouwmeester en gaf leiding aan de Woudsender bedrijven van zijn schoonvader, Michiel Hylkes Tromp. Door vererving werd Wieger eigenaar van deze bedrijven; hij had geen affiniteit met de palinghandel van zijn vader.

Met twee andere zonen, Wighle en Anne, richtte vader Anne het bedrijf 'W. en A. Visserzn' op. Dit bedrijf stond destijds bekend om de palinghandel op London. De naam Corneliske Ykes is daarom verbonden aan de hedendaagse (en vroegere) Heeger palingaak.

Een broer van vader Anne Wygers was Rimmer Wygers. Rimmer was kofschipper en woonde vanaf zijn huwelijk in 1752 met Rinck Klaases in Staveren. De langste tijd, tussen 1767 en zijn overlijden in 1808, was dat met zijn gezin in een huis in de Blokhuisstraat, wat nu De Dwinger heet. Het stond aan de rechterkant, komende vanaf het Gele Plein, ongeveer ter hoogte van de nummers 8-12.

Nadat hij in 1808 op de respectabele leeftijd van 86 jaar overleed werd het huis aan de Dwinger gesloopt. In 1832 was het erf nog onbebouwd.

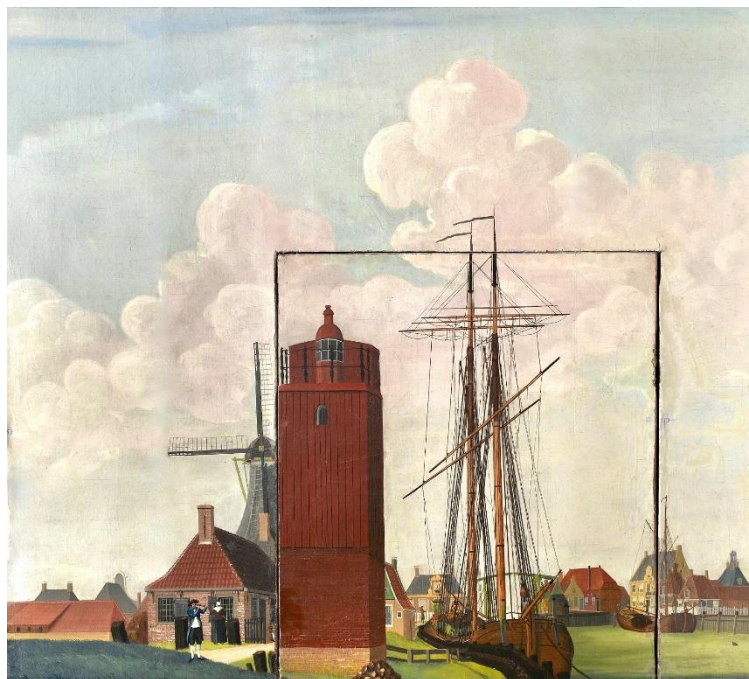
Waarom was juist het huisje aan de haven van Staveren zo markant afgebeeld?

Het gaat hier dus om het huisje tussen de korenmolen en de vuurbaak. Wat had het huisje aan de haven nu met het echtpaar Visser-Tromp uit Woudsend te maken?

Zoals we hierboven zagen woonde de hiervoor genoemde kofschipper Rimmer Wygers Visser, oom van Wyger Annes Visser, in de periode dat het schilderij werd gemaakt in Staveren. Dit was een mogelijk aanknopingspunt, maar het was totaal niet relevant om daarom de haven van Staveren te laten vastleggen. Rimmer woonde immers in de Blokhuisstraat en niet in het afgebeelde huisje aan de haven.

Er lag ook nog een prachtig schip, een barkentijn, galjoot of kofschip langs de wal afgemeerd. Dit schip zou op de werf in Woudsend gebouwd kunnen zijn. Het kon zelfs het schip van oom Rimmer zijn, maar ook hier ontbrak de relevantie.

Het afgebeelde huisje aan de haven was de woning van de opzichter annex lantaarnopsteker van de vuurbaak. Het werd in 1760 op, zogenoemde, koude grond gebouwd. In 1790, de Franse tijd, werd het toegewezen aan de opzichters van de korenmolen, chergers genaamd. Begin 1800 is het huisje afgebroken. Kortom, deze insteek leverde geen antwoord op.

We gaan daarom nu weer even terug naar de boerderij 'Arbeid en Moeite'.

In 1930 werd de boerderij, inclusief behangsel, opgenomen in de 'Voorlopige lijst der Monumenten in de provincie Friesland'. In dat jaar werden de doeken dus erkend als monument en daardoor beschermd. Dat was een geluk, want de doeken verkeerden inmiddels niet meer in een beste staat. Het duurde tot 1959, na 5 jaar juridisch getouwtrek met de eigenaar, totdat de panelen geborgen konden worden. Daarna werden de panelen in Den Haag gerestaureerd zodat ze uiteindelijk in 1964 in een replica van de opkamer in het Fries Scheepvaartmuseum te Sneek worden teruggeplaatst.

De bouw van de boerderij in Ypecolsga in 1783 was een investering die het echtpaar Visser-Tromp blijkbaar goed kon dragen. De handel en bedrijvigheid van de familie bracht, zoals uit meerdere bronnen bleek, genoeg geldmiddelen in het laatje. Om hun goede doen tot uitdrukking te brengen gaven ze opdracht aan Luitjen Aedes om de behangschilderijen in de opkamer van hun nieuwe boerderij te maken. Op de verschillende panelen moest de maatschappelijke welstand van het echtpaar duidelijk worden weergegeven. Zo werden hun bezittingen, de scheepswerf, de houtzaagmolen "Het Lam" en de korenmolen "De Hoop", in Woudsend afgebeeld, maar ook een afbeelding van het dorp Grouw en van de haven van Staveren.

De eerste drie panelen spreken voor zich. De hoofdpersonen, Wytske en Wieger, staan zelfs trots op twee panelen afgebeeld. In Grouw woonde vanaf 1790 hun tweede zoon Michiel die daar een kaashandel had, maar waarom is de haven van Staveren afgebeeld?

Luitjens Aedes schilderde de verschillende objecten nauwgezet en naar werkelijkheid, waardoor de composities in deze tijd als zeer waardevol worden beschouwd. De haven van Staveren is, door de oogharen kijkend, aan de vorm te herkennen als je de sluis als aanknopingspunt neemt. In 2005 heeft de studiegroep Oud Staveren de gebouwen en hun eigenaren en bewoners op het doek stuk voor stuk beschreven.

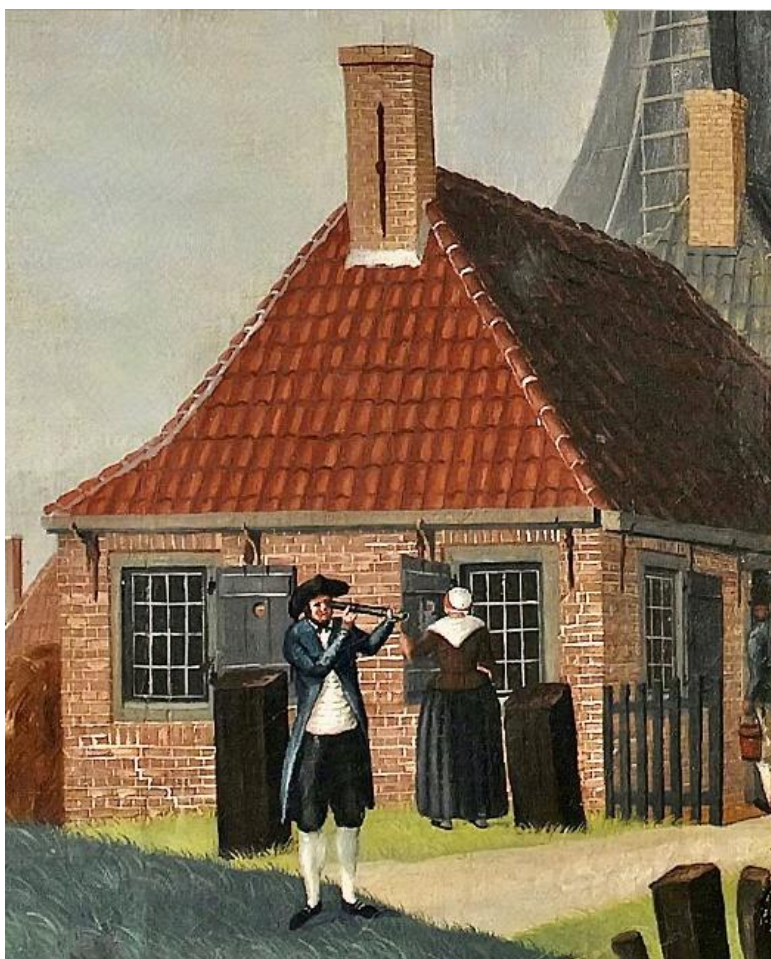
Wat valt er nu verder op aan het Stavense paneel?

Als we inzoomen op het huisje links op het paneel zien we hier een drietal personen. Als toeschouwer lijkt het als-of een chergeer uitkijkt naar een binnenlopend of vertrekkend schip. Een vrouw achter hem doet toevallig de luiken van het huisje open- of dicht en, bijna buiten beeld, staat een man met een emmer in de hand op het punt het huisje binnen te gaan.

Volgens de heer Visser kan de man met de emmer in de hand de lantaarnopsteker zijn, maar de twee andere figuren zouden een meer een symbolische betekenis hebben. De schilder zal de bedoelingen van het echtpaar Visser-Tromp hier met bepaalde aanwijzingen hebben uitgewerkt.

Om hier achter te komen pakken de draad weer op bij de oudste zoon van het echtpaar Visser-Tromp.

Dit was Anne Wieggers Visser. Hij trouwde in 1784 met Jetske Jelles en was zeilmaker. Het echtpaar verbleef mogelijk de eerste twee jaar na hun huwelijk in Staveren, waar Anne bij één

van de twee zeilmakerijen gewerkt kan hebben. In Woudsend werden hun twee kinderen gedoopt: Wieger in 1786 en Popkje in 1788. Daarna verdwijnt Anne uit de archieven. In werkelijkheid verliet hij zijn gezin en was hij spoorloos. Maanden later ontving zijn vrouw een eerste brief uit Frankrijk. Anne beschreef het stadje Gravelines, waar hij op dat moment woonde, hopende dat zijn vrouw achter hem aan kwam. Het stadje ligt tussen Duinkerken en Calais. Het was daar rustig en niet duur en het leek volgens Anne zelfs op Staveren....

Vier dagen nadat hij de brief had verstuurd werd de Bastille in Parijs bestormd, waarmee de Franse revolutie een feit was (quatorze juillet 1789). De veranderingen en oplopende spanningen hadden gevolgen voor Anne, want hij sloeg op de vlucht. Onderweg naar huis werd hij in Oostende door het Franse leger ingehaald. Hij overleed daar, volgens familieoverlevering, op 10 september 1794.

In Friesland was inmiddels een langdurig gerechtelijke procedure gestart over de impasse waarin zijn achtergebleven vrouw verkeerde. De brief van Anne kwam daarom bij de processtukken in het archief van het Hof van Friesland terecht, zodat de inhoud voor ons bewaard is gebleven.

“Arbeid en Moeite” (later “De Eersteling”) te Ypecolsga

De ontknoping

Dit familiedrama heeft uiteraard veel spanningen veroorzaakt, dat zijn weerslag had op de families Tromp en Visser. Het echtpaar Visser-Tromp gaf daarom in 1791 Luitjen Aedes opdracht hier iets mee te doen.

Hij schilderde de haven van Staveren, waar Anne prettige herinneringen aan had, en bij het huisje van de lantaarnopsteker heel duidelijk een man en een vrouw. De man met de verrekijker was geen havencherger, maar volgens Joost Visser niemand minder dan de verloren zoon Anne Wiegers. Hij kijkt met zijn verrekijker uit naar een toekomst waar het gras groener is dan thuis, terwijl zijn vrouw hem de rug toekeert en liever thuis wil blijven en demonstratief de luiken sluit (of juist opent). Op het moment dat het paneel werd geschilderd was Anne al twee jaar spoorloos. Mogelijk had het afgemeerde tweemastschip ook nog een symbolische betekenis voor de familie.

Nadat de dood van Anne Wiegers bevestigd was en het proces afgesloten kon worden, hertrouwde zijn weduwe, Jetske Jelles (van der Zee), op 28 september 1796 in Woudsend met Jan Pieters Hemsens. Zij kreeg bij hem nog drie kinderen en overleed in 1826 te Woudsend op 61-jarige leeftijd.

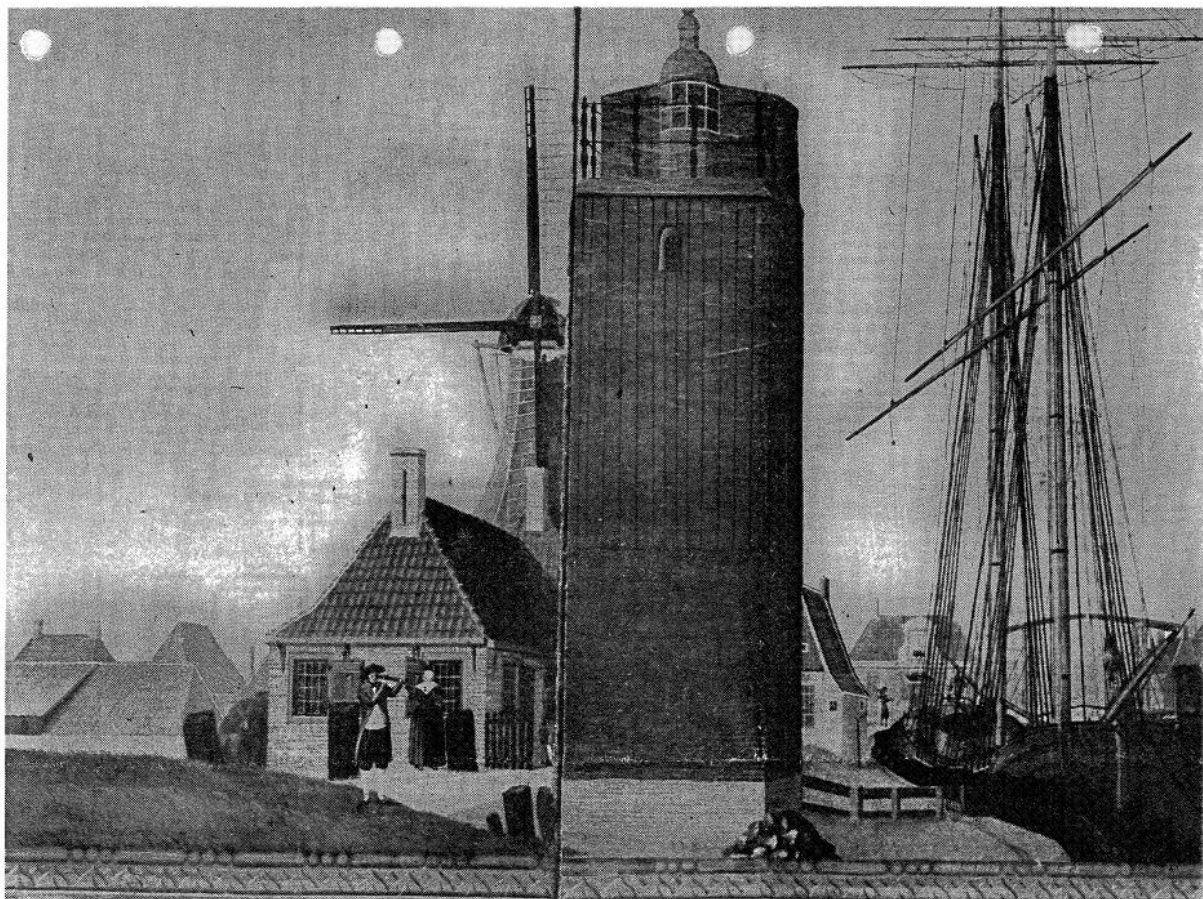
Dit verhaal is tot stand gekomen in samenwerking met Joost Visser en geeft een nieuw licht op de beschilderde panelen in het Scheepvaartmuseum. Misschien een reden om het bij gelegenheid (weer) een keer van dichtbij te bekijken.

Haventafereel van oud-Staveren

Er zijn weinig gezichten in Friesland die zo sterk zijn veranderd sinds Eade Lutzens in 1783 het behang beschilderde voor de „Nautapleats” te Ypekolsga als het haventafereel op deze prent. Geen wonder, dat een kenner van de Zuidwesthoek een aantal jaren geleden er een voorstelling van de Lemster buitenhaven in meende te zien. Wel, als men weet, dat meer dan de helft van het tafereel (links) niet meer aanwezig is, dan hoeft zo'n vergissing niet te verwonderen. Maar het is Lemmer niet, doch de haven van Staveren. Een enorme zoekplaat, dat wel! Weg is de houten vuurtoren, weg de daarachter staande molen, weg het huisje daarvoor en ook weg het tichelwerk of panwerk helemaal links. Weg ook — sinds een aantal jaren — de ophaalbrug, die op de achtergrond te zien is. En wat er dan nog overblijft, is ook zodanig veranderd, dat niemand er het tegenwoordige Staveren in zou herkennen. Dat komt natuurlijk ook wel een beetje door de aanleg van de spoorhaven, die de situatie helemaal veranderde. En, in onze tijd, door het dempen van de sluis en het wegnemen van de brug, waarbij men — zo bleek ons bij een vergelijking ter plaatse — niet eens de moeite heeft genomen een tableau van gekleurde tegels met een verhaal over de geschiedenis van de sluis te bergen: het steekt een eind boven de modder uit, waarmee de sluiskolk werd dichtgegooid . .

Als men de kaart van 1664 van Staveren (vogelvlucht) er bij neemt, is er overigens van al die gebouwen links ook nog niet veel te zien. Er stond toen alleen maar (net) een korenmolen (van het toen nieuwe type: een stellingmolen) en links van de sluisbrug een niet nader aangeduid gebouw. Geen vuurtoren en een schaarse bebouwing aan de zuidzijde van de haven. Tussen 1664 en 1783 was er dus wel wat veranderd, zoals er tussen 1783 en 1973 ook weer heel wat gewijzigd is. Op de kaart van J. Kuyper (Gemeentatlas) is de molen met de hele bebouwing verdwenen, maar staat wel op het Noorderhavenhoofd het „Groot Kustlicht” aangegeven, al is het niet zeker, dat dlt toen nog dezelfde gedaante had als in 1783. Eén gebouw is nu nog te herkennen, al is het ook van uiterlijk sterk veranderd: het hoge huis rechts, waar een kofschip voor de wal ligt. Dit is de voorloper van het huidige hotel „De Vrouwe van Stavoren”, maar het torentje daarachter rechts op de prent is moeilijk te herkennen. Het kan de na 1844 afgebroken toren (die daarvoor door de marine als baken werd onderhouden) niet zijn, want die stond niet op deze plaats, maar veel meer — van het standpunt van de schilder gezien — rechts. (Ter toelichting: de rechte strepen op de foto zijn de omtrekken van de deur in de „behangmuur”!)

Leeswonder Courant 25/6 73

Hieronder: fragment uit het Jaarboek van het Fries Scheepvaartmuseum

Lemmer of Stavere n ?

En rechtzetting

In het Jaarboek 1964 beeldden wij, temidden der andere schilderijen, voorkomende op de behangsel uit de opkamer van de boerderij te Ypekolaga, een havengezicht af. Met enige aarzeling opperden wij de mogelijkheid, dat deze voorstelling de buitenhaven te Lemmer betrof. Het verwonderde ons intussen eenszins, van verschillende zijde kritiek op deze toeschrijving te vernemen. Zo bijvoorbeeld door Dr Mr H. F. W. Lulking te Naarden, geboortig van Lemmer, alsmede de heer F. W. Wegener Sleeswijk te Bussum, eveneens uit Lemmer afkomstig. Wij bieden onze verontschuldigen aan, het onze lezers, maar ook onszelf, onnodig moeilijk te hebben gemaakt. Op het ogenblik, dat wij onze mededelingen over de behangsel uit Ypekolaga neerschreven, waren deze niet onder ons bereik doch reeds naar het atelier van de heer N. van Bohemen te 's-Gravenhage overgebracht. In stede daarvan behielden wij ons met een reeks fotografieën. Eerst naderhand bleek ons, dat de afdruk van het havengezicht het spiegelbeeld van de werkelijke voorstelling weergaf, zodat wij dit gezicht nogmaals, maar nu goed, in ons Jaarboek hebben laten opnemen. Er behoeft thans niet langer over worden getwijfeld dat het hier niet Lemmer, doch Stavere n geldt. Ter verduidelijking beeldden wij tevens een detail af van de plattegrond van Stavere n volgens de gravure van Nicolaes Geilkerck, afgedrukt in Ubbo Emmius' *Rerum Frieslandicarum Historia*, te Leiden in 1616 bij Elsevier uitgegeven.

Tussen 1616 en 1783, het jaar waarin de boerderij werd gebouwd en waarna eerst de behangschilder, Aede Lutzens, aan het werk kon gaan, was er te Stavere n natuurlijk veel veranderd. Een afbeelding van de Stavere se haven uit de 18de eeuw stond ons echter niet ten dienste terwyl de vogelvluchtkaat van Stavere n, voorkomende in de *Beschryvinge van de Heerlijckheydt van Frieslandt*, samengesteld door Chr. Schotanus en in 1664 te Franeker verschenen, een copie behelst van de kaart uit Ubbo Emmius' foliant. Toch laten zich enige overeenkomsten goed herkennen, zoals de brug over de sluis. Het poortgebouw met het koopeltje in het verlengde van de brug ontbrak in 1616 nog, evenals de molen en de vuurbak.

Mr Lulking merkte voorts op, dat in 1616 niet Hylke Ages Tromp als eerste directeur van de Onderlinge Brandwaarborg te Woudsend optrad, maar Age Hylkes Tromp, diens vader.

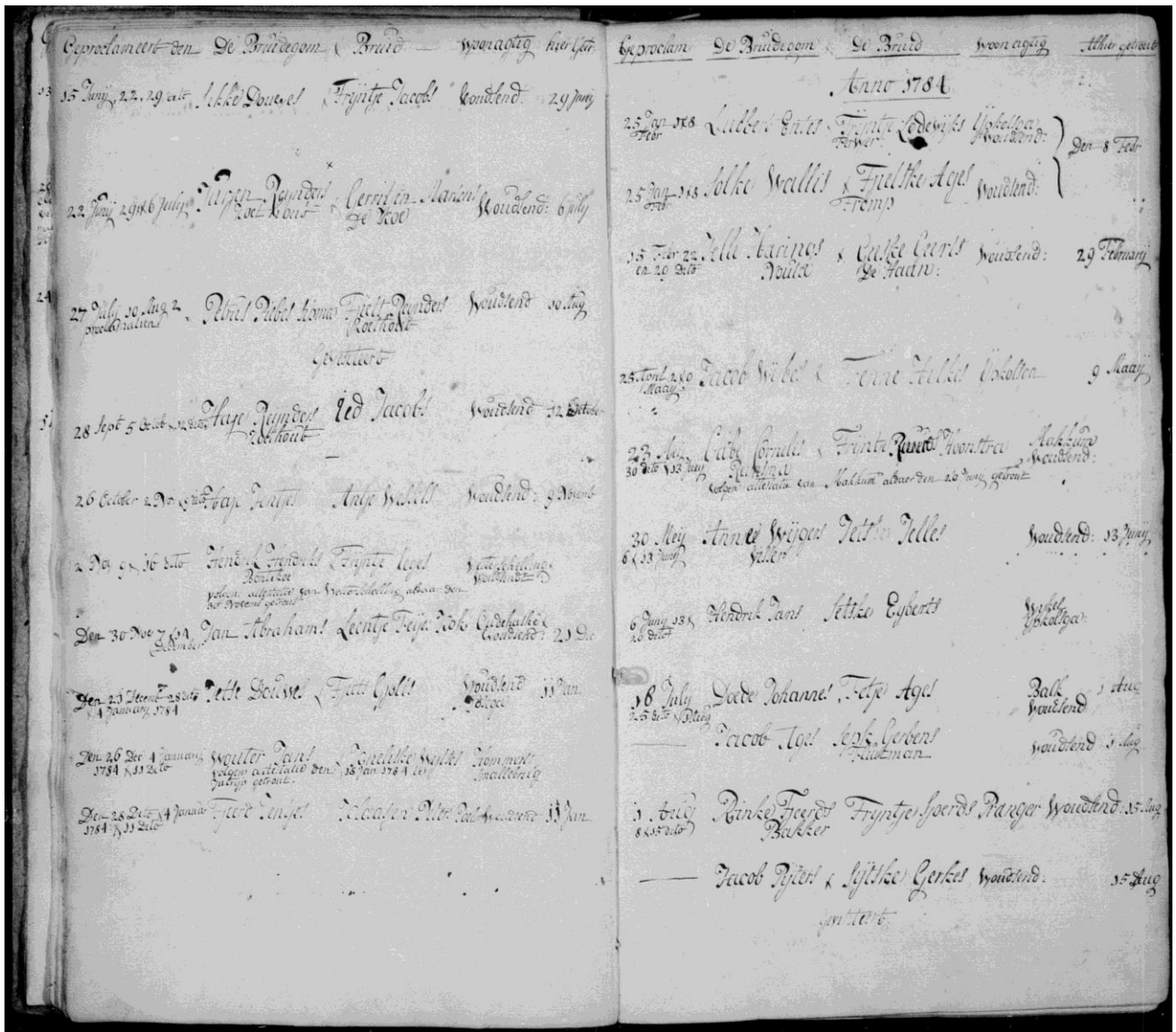
De heer Wegener Sleeswijk stelde de vraag, welk scheepstype het vaartuig zou kunnen behelzen, gemeerd in de Stavere se binnenhaven. Het draagt namelijk twee nagenoeg even lange masten, beide met oppenaalste steng, gaffel en boom, alsmede drie rat's. Zulke in afwijking met de tuigage der Friese koffen, welke achter de grote mast slechts een halve mast voerden. Zou dit wellicht ook een berkentjn kunnen zijn, meer in het bijzonder „de berkentjn Vijf Gebroeders Tromp” van Woudsend, welke van 1757 tot en met 1763 in de scheepsberichten voorkomt? Wij weten niet of dit schip in 1783 nog in de vaart was, doch het kan een gelijksoortige opvolger hebben gekend.

Tenslotte verplichtte de heer Wegener Sleeswijk ons met enige nieuwe gegevens, welke de juistheid van ons betoog aangaande de eigenaar van de boerderij te Ypekolaga in 1783 — Rein Hylkes — op losse schroeven hebben gezet. In 1756 werd de zatte namelijk gekocht door Pale Hylkes Tromp (1708-1780), zoon van Hylke Michiels en Wytske Hettings. Deze bracht het tot grootschipper en was op zijn reizen al eens gevangen gehouden „bij de Turken”, dat wil zeggen Barbarijse zeeroovers. In 1745 voer hij op „De Jonge Dirk”, later vestigde hij zich als zelmaker in zijn woonplaats. In 1734 huwde hij Harmentje Geerts. De boerderij, door het echtpaar verworven, was 91 1/2 pondemaat groot. Hun zoon Hylke — stamvader van de „Roomse” tak der Trompen — verkocht de boerderij in 1780 aan een nicht van zijn vader, Wytske

Michiels Tromp (1739-1809), die gehuwd was met Wiegier Annes Visser (1743-1802). Dit echtpaar liet in 1783 de oude boerderij afbreken en door de ons bekende vervangen. Dezelfde Wiegier Annes Visser bouwde een houtzaagmolen te Woudsend, ten Noorden van de oude scheepsmakerij der Trompen, op een kamp lands aan de hoek van de Ee en de Welle — dezelfde molen, welke deel uitmaakt van de schilderijen op het behang uit Ypekolaga. De boerderij aldaar kreeg in 1783 de naam „Arbeid en Moete”. Wiegier Annes was afkomstig van Heeg, en huwde zijn vrouw in het jaar 1764, een dochter van de scheepsbouwer Michiel Hylkes Tromp — vandaar de afbeelding van de scheepswerf. De gevelsteen, zichtbaar boven de vensters van het molenaarshuis, overleefde de afbraak van het bedrijf en werd indertijd besproken door wijlen A. S. Medema in het maandblad *Amstelodamum*, September 1942, p. 108 ss.

van 9.202

Fragment trouwboek Woudsend (inschrijving Anne Wijgers en Jetske Jelles)

Departement Westland.
Aronoudement Snelk.

Talhui van Personen welke met behouding tot het aannemen van Familienamen niet aan deense
bevestiging hebben verdoen. — In uitspraak van een Advocaat van de Staat, Rijkadvocaat A. de
Legation van de Rijksoverheid van het Departement Westland, in dato den 30^{en} Januarij 1813 N° 506te (p. 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120).

Aanwijzing der Cantons		Gemeenten		Names	Vermerken	Aanwijzing der Cantons		Gemeenten		Names	Vermerken
				Lijp Johannes de Jong	Verklaart dat hij op den 27 ^{den} April 1813 zijn geslachtsnaam heeft veranderd in Lijp Johannes de Jong, en dat hij vervolgens ingeregistreerd is als Lijp Johannes de Jong.					Albertus de Jong	Verklaart dat hij op den 27 ^{den} April 1813 zijn geslachtsnaam heeft veranderd in Albertus de Jong, en dat hij vervolgens ingeregistreerd is als Albertus de Jong.
				Gaude Otho Ooster						Stomp Johannes de Jong	
				Luzer Lucas Vermeer	Deze heeft vermeldt te zijn de eerste zoon van de overleden Luzer Lucas Vermeer, en dat hij vervolgens ingeregistreerd is als Luzer Lucas Vermeer.					Schrieff Johannes de Jong	
				Anna Johanna de Jong						Hydra Johannes de Jong	
				Elke Otho Ooster						Genet v. d. Buijn	
				Joost Adriaan de Jong						Joh. Ant. de Jong	
				Leuk Jozef de Jong						Johannes v. d. Buijn	
				Guillaume de Jong						Anna Agnes de Jong	
Snelk	Woudsend			Peter Jelle de Jong	Verklaart dat hij op den 27 ^{den} April 1813 zijn geslachtsnaam heeft veranderd in Peter Jelle de Jong, en dat hij vervolgens ingeregistreerd is als Peter Jelle de Jong.	Snelk	Woudsend			Willelmus de Jong	Verklaart dat hij op den 27 ^{den} April 1813 zijn geslachtsnaam heeft veranderd in Willelmus de Jong, en dat hij vervolgens ingeregistreerd is als Willelmus de Jong.
				Gaude Simon de Jong						Willelmus de Jong	
				Alte Alte de Jong						Baron de Jong	
				Jan Jelle de Jong						Jan v. d. Buijn	
				Tidde Jelle de Jong						Jan v. d. Buijn	
				Joh. de Jong						Jan v. d. Buijn	
				Christy Johanna de Jong						Jan v. d. Buijn	
				Baron Johannes de Jong						Jan v. d. Buijn	
				Anna Johanna de Jong						Jan v. d. Buijn	

Luitsens Aedes Verwer bij registratie familienaam door ziekte verhinderd

Signatuur onder een van de beschilderde panelen

Nadere informatie over de familie Visser te Staveren.

Riemer (ook wel Rimmer) Wygers, werd in 1722 te Woudsend geboren. In 1749 woonde hij als vrijgezel in Woudsend en moest f 8,0 betalen voor de quotisatiebelasting. Hij werd (kof-)schipper en trouwde in Woudsend op 12 maart 1752 met zijn dorpsgenootje Rinck Klaazes (beiden uit Woudsend).

Het gezin verhuisde naar Staveren. Vermoedelijk omdat dit de thuishaven was van het schip van Riemer.

Ze woonden daar in het noordooster kwartier (Wijk C nr. 92 of speciekohier nr. 84) in een straatje dat tegenwoordig De Dwinger heet. In 1754 vertrok het gezin enkele jaren naar Woudsend. Het is mogelijk dat zijn moeder, Wypkjen Riemers, meer en meer hulpbehoevend werd en daarom hulp nodig had. Wypkjen overleed in augustus 1758.

Zij kwamen blijkbaar in 1758 weer terug, want in dat jaar en in '59 huurt hij van burgemeester Arent Tuin een woning aan het Molenwerk (specienr. 88, Wijk C 95). Dit lag aan wat nu het Gele Plein heet.

In 1762 staat het gezin genoteerd in het huis aan de westzijde van de Voorstraat. Dit was daarvoor een huis met zoutkeet (specienummer 55, Wijk C 82).

In 1767 komen we het gezin weer tegen een huis in hetzelfde straatje waar ze na hun huwelijk woonden, maar nu een paar huizen verder, ongeveer ter hoogte van de huidige huisnummers 8-12. (Wijk 94 of specienr. 87). Riemer overleed op 22 februari 1808. Het achterblijvende gezin woonde hier tot 1809 en daarna werd het huis afgebroken.

In 1775 kocht Rimmer, samen met Jurjen Alberts een huis naast het huis met de voormalige zoutkeet van Jan en Ate Harings, wonende te Surhuisterveen (specienr. 54, Wijk C 81). Alleen Rimmer staat in 1778 nog als eigenaar vermeld.

Helaas overleden enkele kinderen uit het gezin. Zij werden in de Nicolaaskerk begraven. In 1785 vertrok een zoon naar West-Indië.

In 1784 kocht Rimmer een huis met pakhuis in het noordwester kwartier, ook weer aan de westzijde van de Voorstraat (specienummer 31, Wijk C, tussen nrs. 62 en 63). In 1807 stuurt hij een verzoek naar het stadsbestuur om zijn huis te mogen afbreken.

Een jaar later overleed zijn vrouw Rinck. Ze werd op 5 juli 1782 begraven en voor het luiden van de kerkklok moest schipper Rimmer Wyggers, nu met de achternaam Visser, een bedrag van 8 gulden betalen (dit was een hoog tarief t.o.v. de meeste andere begrafenissen, wat van een bepaalde welstand getuigde).

De volgende dag, op 6 juli 1782, kwam daar nog eens f 12:- bij aan "grafkosten voor drie grafen in de kark .. letter H. no. 9,10,11".

In 1785 koopt Rimmer Wygers Visser een huis in het noordooster kwartier van Neeltje Jurjens, weduwe van Ype Sierks. Hij verkocht het in 1797 aan ene Jan Gerrits (specienr. 201, Wijk A 91). Dit huis stond halverwege de Schuinstraat, voorheen de Kloosterstraat.

Hij koopt in 1798 als oud-kofschipper een huis met erf van mr. timmerman Wyger Nolles, naast het huis dat hij in 1784 had gekocht. Even daarvoor had de vorige eigenaar bij het huis een timmerschuur gebouwd. (Wijk C nr. 63, specienr.33). Wyger verkocht dit huis met timmerschuur in 1801 aan Hylke Ages, mr. timmerman. Hylke woonde hier al het jaar daarvoor.

In 1800 kwam Hielke Sakes, vrijgezel, bij Rimmer Wygers in dienst.

Rimmer Wygers overleed op 22 februari 1808, als weduwnaar, in het huis aan De Dwinger, nalatende vier kinderen. Hij werd op de 26^e beluid en in de kerk begraven, kosten f 8,-. Voor zijn zoon Klaas, die toen al "lang uitlandig" was, werd op 15 april 1808 een curator benoemd: Klaas Rimmers Visser, weeskind, lang uitlandig en onbekend waar, zoon van wijlen Rimmer Wygers Visser, woonachtig te Staveren. Jacob Aukes Lootsma, gemeenteraadslid, woonachtig te Staveren, curator bonorum.

Een dochter Wypkien was in Staveren blijven wonen en was in 1782 getrouwd met Jan Janzen Visser. Zij betrokken een woning aan de Voorstraat, ongeveer ter hoogte van nummer 5 (speciekohier nr. 212, wijk B nr.6). Jan werd later gortmaker en bouwde in 1796 een gortmakerij achter het huis (gort was belangrijk voor de grote vaart, als voedsel voor onderweg. Molen 'Het

Lam' in Woudsend maalde voortdurend gort en speelde een belangrijke rol in de bevoorrading van zeegaande schepen) . Hij overleed in 1801, de gortmakerij ongebruikt achterlatend. Wypk nam op 27 december 1811 voor haarzelf en haar vier kinderen de familienaam Visser aan. Zij overleed op 3 juni 1814 op 58-jarige leeftijd, de inschrijving in het overlijdensregister van de Burgerlijke Stand was een dag later en zij liet de vier kinderen na.

Het gezin van Rimmer Wygers en Rinck Klazes, allen ged. in Staveren.

1. Wieger, ged. 18-3-1753, begr. 16-5-1753, beluid f 1,4,-.
2. Wieger, ged. 16-10-1754, (begr. Amsterdam 9-11-1822).
3. Wypk, ged. 17-10-1756, overl. 3-6-1814 Wijk B nr.26, tr. Stav. 1782 Jan Janzen.
4. Klaas, ged. 24-6-1759, begr. 16-10-1761, beluid f 1,4,-.
5. Claas, ged. 10-7-1763 (in 1808 wees, lang uitlandig).
6. Anne, ged. 1-6-1766, tr. Stav. 1806 Klaaske Jelles (de Jong). Neemt in 1811 in Koudum de naam Visser aan (twee kinderen Rimmer 3jr en Rinske 1jr). Anne, zeilmakersknecht, overl. Harlingen 24-12-1829 oud 63 jaar, e.v. Klaaske, wonende aldaar.
7. Reinder, ged. 27-11-1768.

In 1808 liet Rimmer Wygers 4 kinderen na.

***